

Dijital Vatandaşlık Dersine Yönelik İhtiyaçların Belirlenmesi * **

Determination of the Needs for Digital Citizenship Course

Akın KARAKUYU¹, Gürbüz OCAK²,

¹Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya MYO, karakuyuakin@gmail.com

²Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim
Anabilim Dalı, gocak@aku.edu.tr

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/ Research Article

Makalenin Geliş Tarihi: 30.01.2024

Yayına Kabul Tarihi: 21.11.2024

ÖZ

Günümüzde dijitalleşme ile birlikte vatandaşlık alanında da bazı dönüşümler yaşanmış ve dijital vatandaşlık ortaya çıkmıştır. Bu durum ise bilinçli dijital vatandaşların yetiştirilmesini gerekli hale getirmiştir. Bu çalışmada üniversitelerde dijital vatandaşlık dersine yönelik ihtiyaçların belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma durum çalışması yöntemiyle yürütülmüştür. Çalışmaya ölçüt örnekleme tekniği ile belirlenen 8 uzman ve 13 üniversite öğrencisi katılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, tüm dünyada dijital bir dönüşüm yaşandığı buna bağlı olarak vatandaşlığın şeklinin ve ihtiyaçlarının değiştiği değişime ayak uydurabilmek için ise eğitim sistemine önemli görevler düştüğü söylenebilir. Bu bağlamda bilinçli dijital toplumlar ve vatandaşlar yetiştirebilmek için dijital vatandaşlık öğretim programına hem bireysel hem de toplumsal anlamda ihtiyaç duyulduğu ifade edilebilir.

Anahtar Sözcükler: Dijitalleşme, Dijital vatandaşlık, İhtiyaç analizi, Üniversite öğrencileri.

ABSTRACT

Today, with digitalization, some transformations have occurred in the field of citizenship and digital citizenship has emerged. This situation has made it necessary to raise conscious digital citizens. This study aimed to determine the needs for digital citizenship courses at universities.

* **Alıntılama:** Karakuyu, A. ve Ocak, G. (2024). Dijital vatandaşlık dersine yönelik ihtiyaçların belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(3), 2097-2135.

**Bu çalışma ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazar tarafından hazırlanan Dijital Vatandaşlık Öğretim Programının Tasarlanması, Uygulanması ve Değerlendirilmesi adlı doktora tezinden türetilmiştir.

The study was conducted using the case study method. 8 experts and 13 university students, determined by criterion sampling technique, participated in the study. Data were collected with semi-structured interview forms created by the researchers. Content analysis was used to analyze the data. According to the results of the research, there is a digital transformation all over the world and the form and needs of citizenship are changing accordingly. It can be stated that the education system has important duties in order to keep up with this change. In this context, a digital citizenship curriculum is needed both individually and socially in order to raise conscious digital societies and citizens.

Keywords: *Digitalization, Digital citizenship, Needs analysis, University students.*

GİRİŞ

Teknoloji yeni yeni gelişmeye başladığı sıralarda insanlar için hayatı kolaylaştıran bir araç iken günümüzde teknolojinin baş döndürücü gelişmeleri sonunda hayatın kendisi olmuştur. Hayatımızı her anlamda etkileyen bu dönüşüm kullandığımız yöntemleri ve mekanizmaları da değiştirmiştir. Bu kapsamda vatandaşlık hizmetleri ve uygulamaları da değişmiştir. Görmez'e (2016) göre gelişen teknoloji ile birlikte dijital araçların toplumsal hayata yansımaları, teknolojiyi etkili bir şekilde kullanan vatandaşların dijital ortamlarda nasıl davranması gerektiğini bilmesi ve vatandaşlık hizmetlerinden sanal ortamları kullanarak yararlanması dijital vatandaşlık kavramını ortaya çıkarmıştır.

Dijital vatandaş, dijital ortamlardaki içeriği okuyup, anlayan ve gerekli yerlere yönlendirebilen, geniş band erişimine sahip ve interneti aktif olarak kullanan kişilerdir (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2008). Dijital vatandaşlık, teknolojiye uyum sağlayarak dijital ortamlardaki hak ve sorumluluklarının farkında olup bu bilgi ve becerilerini vatandaşlık sürecinde kullanabilmek olarak tanımlamıştır (Turan ve Karasu Avcı, 2018). Bu tanımların ortak noktası olarak, dijital vatandaşların internet erişimine ve dijital ortamlara erişebilecek dijital cihazlara sahip olması ve bunları aktif ve bilinçli bir şekilde kullanabilmeleri vurgulanmaktadır.

Bilinçli dijital vatandaşların yetiştirilebilmesi dijital vatandaşlık eğitiminden geçmektedir. Günümüzde teknolojiyi kullanma birincil ve sınırsız kaynaklara ulaşma her şeyin dijital ortama taşınması ve vatandaşlık uygulamaları dijital vatandaşlık eğitimini önemli hale getirmiştir (Greenhow ve Robelia, 2009). Dijital vatandaşlık

eğitimi, öğrenenlerde 21.yüzyılda bulunması gereken becerilerin etik kurallar çerçevesinde verildiği ve geliştirildiği eğitimidir (Aydın, 2015). Dijital vatandaşlık eğitiminin amacı, günümüzde adeta bir zorunluluk haline gelen dijital hayatta haklarını kullanan, sorumluluklarını bilen, bilgiyi elde edip sorgulayarak yönetebilen, bireysel güvenlik önlemlerini alarak etik ve hukuk kuralları çerçevesinde iletişim kurabilen bireyler yetiştirmektir.

Dijital vatandaşlık eğitimine yönelik öğretim programının olmaması, üniversite öğrencilerinin hayatlarının önemli bir parçası haline gelen teknolojiyi bağımlılık derecesinde kullanmalarına ve buna bağlı olarak fiziksel ve ruhsal bazı sağlık problemleri yaşamalarına neden olacaktır (Solmaz, 2020; Hızmalı, 2022). Özellikle pandemi sürecinde evden çalışma ve sosyal izolasyon ekran bağımlılık sürecini daha da artırarak dijital sağlığın önemini bir kez daha ön plana çıkarmıştır. Ayrıca bu süreçte alışverişler dijital ortamlarda yürütölmüş ve dijital ticaret hacmi artmıştır. Dijital ticaret esnasında kimlik ve banka bilgilerinin muhafazası, güvenilir sitelerden alışveriş yapma gibi hususlar ticaret esnasında dikkat edilmesi gereken bir diğer konunun dijital güvenlik olmasını sağlamıştır. Tan (2019) bu durumu, küresel ölçekte faaliyet gösteren ekonomilerin dijital teknolojilere bağlı olması nedeniyle güvenli ticaret için dijital güvenliğin bireylerin ve ölkelerin dikkat etmesi gereken bir konu olarak değerlendirmektedir. Dijital vatandaşlık öğretim programının eksikliği, öğrencilerin dijital ortamlarda geçerli olan hukuk ve etik kurallarından, hak ve sorumluluklarından haberdar olarak kullanmalarına neden olacaktır. Bu bilinçsiz ve gelişi güzel kullanımın zamanla normal görölməsi ve yaygınlaşması eğitim kurumlarının sorumlu dijital vatandaşlar yetiştirmeye yönelik ciddi öğretim programlarının olmamasındandır (Sarı, 2019). Dijital vatandaşlık eğitimi ile öğrenenlerin teknolojiyi güvenli, yasal ve sorumlu bir şekilde kullanmaları teknolojiyi kullanarak kendi öğrenmelerini ve üretkenliği destekleyerek hayat boyu öğrenmelerini gerçekleştirmeleri ve toplumdaki diğer insanlara karşı da dijital vatandaşlık konusunda rol model olarak liderlik etmeleri onlardan beklenen standartlardır (Ribble, 2008). Alanyazında ortaya konan bu çalışmalarda dijital vatandaşlığın ve boyutlarının kazandırılmasında verilecek olan

eğitimin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Türkiye’de herhangi bir eğitim kademesinde dijital vatandaşlık dersinin ve dolayısıyla bir öğretim programının olmayışı dijital vatandaş eğitiminde göze çarpan bir problem durumu olarak kabul edilebilir.

Öğretim programlarının tasarlanabilmesi için öncelikle ihtiyaçların belirlenmesi gerekir. İhtiyaç belirleme, programa ilişkin kararlar alma ve ilkeler oluşturabilme adına bir dizi aşamanın uygulanmasıdır (Eğmir ve Erdem, 2023). Alanyazında, Lindsey (2015) telif hakkı/adil kullanım, dijital ayak izi/sosyal medya, kabul edilebilir kullanım politikaları ve sorumlu öğrenci davranışlarını dijital vatandaşlık için ihtiyaç olarak belirlemiştir. Gustafsson (2017) dijital sorumluluk eğitimini; Choi (2016) ise etik, medya ve bilgi okuryazarlığı, katılım ve eleştirel yaklaşım boyutlarını ihtiyaç olarak ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada ise üniversite öğrencileri ve yetişkinlere yönelik tasarlanacak dijital vatandaşlık öğretim programına temel oluşturabilecek ihtiyaçların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1-Uzmanların dijital vatandaşlık öğretim programının sahip olması gereken özelliklerine yönelik görüşleri nelerdir?

2-Üniversite öğrencilerinin dijital vatandaşlık öğretim programının sahip olması gereken özelliklerine yönelik görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, üniversitelerde dijital vatandaşlık öğretim programını tasarlamaya yönelik ihtiyaçların belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada model olarak durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışmaları, kısıtlı bir durumun çoklu veri toplama araçları kullanarak nasıl işlediğini derinlemesine inceleyen çalışmalardır (Chmiliar, 2010). Bu kapsamda, uzman ve üniversite öğrencilerinden görüşler alınmış ayrıca alan yazındaki çalışmalarda incelenerek dijital vatandaşlığa yönelik ihtiyaçlar bir durum olarak detaylıca ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında iki farklı katılımcı grup içinde ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, örneklemin araştırmacılar tarafından belirlenen belli ölçütlere göre oluşturulduğu örnekleme türüdür (Büyüköztürk vd., 2011). Ölçüt örnekleme tekniğinde uzmanlar için ölçüt olarak, dijital vatandaşlık alanında tez yazmış, yönetmiş veya bilimsel çalışma yürütmüş olma ölçütleri aranmıştır. Öğrencilerde ise ölçüt olarak, en az bir yıl üniversite eğitimi almış olma, sosyal, teknik ve sağlık vb. farklı programlarda öğrenim görmüş olma ve çalışmaya gönüllü olarak katılma ölçütlerine dikkat edilmiştir. Çalışmaya katılan uzmanların sayısı 8'dir. Uzmanların %12.5'i (n:1) Prof. Dr. %25'i (n:2) Doç. Dr., %37.5'i (n:3) Dr. ve %25'i (n:2) bilim uzmanıdır. Çalışmaya katılan öğrencilerin sayısı ise 13'tür. Öğrencilerin %30.7'si (n:4) teknik bölümlerde, %53.8'i (n:7) sosyal bölümlerde ve %15.5'i (n:2) sağlık ile ilgili bölümlerde öğrenim görmektedir.

Veri Toplama Araçları

Dijital vatandaşlık öğretim programının ihtiyaçlarını belirleme aşamasında konuyla ilgili ulusal ve uluslararası çalışmalar incelenmiştir. İncelemeler sonucunda ihtiyaç belirleme için uzmanların ve öğrencilerin görüşüne başvurmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formları oluşturulmuştur. Görüşme formları her iki grup için farklı olarak belirlenen 7'şer sorudan oluşmaktadır. Görüşmeler pandemi nedeniyle uzaktan eğitim sürecinde online olarak gerçekleştirilmiştir. Sorulara 1 dil uzmanı ve 1 alan uzmanının görüşüne başvurularak son hali verilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, metin halindeki verilerin belirli tema ve kodlar halinde düzenlenerek okuyucunun anlayabileceği biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Uzmanlardan ve öğrencilerden elde edilen veriler, öncelikle deşifre edilerek metne dökülmüştür. Daha sonra eğitim programları ve öğretim alanından dijital vatandaşlık konusunda çalışma

yapmış iki uzman tarafından cevaplar incelenerek tema ve kodlar halinde çözümlenmiştir.

Geçerlik – Güvenirlik

Araştırmada geçerliği sağlamak için; veri toplama araçları hazırlanırken alan yazından yararlanma, alan ve dil uzmanı görüşü alınması, katılımcılarda gönüllük esası aranması, katılımcıların görüşlerine doğrudan alıntılarla yer verilmesi, araştırmanın modelinin ve örnekleme türünün gerekçeleriyle açıklanması (Yıldırım ve Şimşek, 2011) gibi önlemler alınmıştır. Güvenirliği sağlamak için; bulguların objektif bir şekilde sunulması, sonuç kısmında literatürle desteklenerek tartışılması ve görüş uyumu oranına bakılması gibi önlemler alınmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Görüş uyumu için Miles ve Huberman'ın (1994) görüş uyumu formülü kullanılmıştır. Bu formüle göre $[G.U=G.B/(G.B+G.A)*100]$ görüş uyumunun %70 ve üzeri olması yeterlidir (Miles ve Huberman, 1994). Çalışmada uzmanlardan elde edilen görüşler ile öğrencilerden elde edilen görüşlerin uyum oranı ayrı olarak hesaplanmıştır. Öğrencilerden elde edilen görüşlerin uyum oranı; %81,25 uzmanlardan elde edilen görüşlerin uyumu %88,63'tür.

BULGULAR

Uzman Görüşlerine Göre İhtiyaç Analizi Bulguları

Uzmanların üniversite öğrencilerinin dijital vatandaşlık farkındalıklarının geliştirilebilmesi için neler yapılması gerektiğine dair görüşleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Uzmanların Üniversite Öğrencilerinin Dijital Vatandaş Farkındalıklarının Geliştirilebilmesine Yönelik Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Öğrenciye Yönelik	Eleştirel bakış kazandırma	U1, U5, U7	3
	Farkındalık oluşturma	U2, U3, U4, U8	4
	Özgüven ve olumlu tutum oluşturma	U1, U2, U3, U5, U6, U8	6
Akademisyenlere Yönelik	Dijital vatandaşlık eğitimi verme	U2, U4	2
	Rol model olmaları	U1, U4, U7	3
	Öğrencileri bilinçlendirme	U2, U5, U8	3

	Öğrencileri uygulamaya teşvik	U6, U7	2
	Seçmeli / Zorunlu ders koyma	U1, U5, U6, U7, U8	4
	Çalıştay / Seminer düzenleme	U1, U3, U8	3
Üniversitelere	Sürekli eğitim merkezleri ile eğitim	U6, U7	2
Yönelik	Politika geliştirme	U1	1

Tablo 1'e göre uzmanlar üniversite öğrencilerinin dijital vatandaş farkındalıklarının geliştirilmesi için neler yapılmalı sorusu ile ilgili görüşleri öğrenciye yönelik teması altında eleştirel bakış kazandırma (f:3), farkındalık oluşturma (f:4), özgüven ve olumlu tutum kazandırma (f:6) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U7: “ İnternette yoğun bir bilgi bombardımanı var. Öğrencilerimizin çoğu maalesef internette gördüğü her bilgiyi doğru kabul edebiliyor. Özellikle sosyal medyada çok fazla deformasyona rastlayabiliyoruz. Ödev ve araştırmalarını sınavlara hazırlıklarını internette yaptıkları için eleştirel okuma ve dinleme yapma becerilerinin gelişip yanlış bilgi ile gerçek bilgiyi ayırt edebilmelidir.”

U8: “Öğrencilerimizin dijital vatandaş farkındalıklarını artırabilmemiz için önce bu konuda bilinç oluşturulması gerekir. Bu süreçte bilgilendirme broşürleri, afiş ve posterler, kamu spotları oluşturabilir; farkındalık eğitimleri düzenlenebilir. Üniversitelerde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrenciler de dikkate alındığında hazırlanan materyaller çok dilli olabilir. Farkındalık eğitimlerinin geniş bir kitleye ulaşabilmesi kayıt altına alınması, ücretsiz platformlarda yayınlanması sağlanabilir. Yerel basın aracılığıyla radyo ve televizyonlardan da bireylere erişilebilir.”

U1: “Öğrencilerin bu konuda özgüvenlerinin artırılması öncelikle yapılacak eylemlerden olabilir. Teknolojiyi faydalı ve güvenli bir şekilde kullanma hususunda kendine güvenmeyen birçok öğrenci var.”

U3: “Öğrencilerin dijital teknolojileri kullanarak internet ortamından faydalanması internetin hayatımıza sunduğu kolaylıklardan yararlanabilmesi için teşvik edilmesi bu kolaylıkların neler olduğu hakkında bilgilendirilmesi gerekir. Öğrenci bu eşiği aştığı zaman özgüven kazanacak ve beraberinde olumlu tutum geliştirmeye başlayacaktır.”

Uzmanların akademisyenlere yönelik teması altındaki görüşleri akademisyenlere dijital vatandaşlık eğitimi verme (f:2), rol model olma (f:3), öğrencileri dijital vatandaşlık hakkında bilinçlendirme (f:3) ve öğrencileri uygulamaya teşvik etme (f:2) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U4: “Öğrencilere dijital vatandaşlık farkındalığı kazandırabilmek için öncelikle öğretim elemanlarının kendilerinin konu hakkında donanıma sahip olması gerekir. Bu nedenle online veya yüz yüze sürekli eğitim merkezleri aracılığıyla öğretim elemanlarına dijital vatandaşlık eğitimi verilmelidir.”

U7: “Akademisyenler dijital teknolojileri derslerinde-uygulamalarında etkili bir şekilde kullandıkları zaman öğrencilerini de o teknolojilerin etkili ve verimli kullanımı konusunda rol model olacaklardır.”

U1: “Günümüzde üniversite öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin tespiti önem arz etmektedir. Belirlenen düzeyler doğrultusunda da dijital vatandaşlık farkındalıklarının artırılması yoluna gidilmelidir. Buna ilaveten akademisyenlerinde öğrencilere bu konuda rol model olmaları gerekmektedir.”

U2: “Konu ile ilişkili olabilecek herhangi bir ders kapsamında kavramsal tanımlamaların, kavramsal çerçevenin, teorik arka planı, felsefesi, siyasi temellerinin adaylara kavratılması dijital vatandaşlık hakkında bilinçlendirilmelidir. Çünkü bu konuyla ilgili öğrenciler yeterli bilgi birikimine sahip değiller. Bu yüzden internetteki eksik kaynaklardan edindikleri bilgilerle konuyu kavramaya çalışmaktadırlar.”

U6: “Eğitim içeriklerinin uygulamaya dönük olması, mümkünse doğrudan e-vatandaşlıkla ilgili servisler üzerinden yapılabilir. Konuyla ilgili etkinlikler düzenleyerek, öğrencilerin ilgisi konuya sürekli çekilmelidir. Böylece öğrencilerde dijital vatandaşlığa karşı bir farkındalık oluşturabiliriz.”

Uzmanların üniversitelere yönelik teması altındaki görüşleri seçmeli / zorunlu ders koyma (f:4), çalıştay / seminer düzenleme (f:3), sürekli eğitim merkezleri aracılığıyla eğitim (f:2) ve üniversiteler tarafından politikalar oluşturma (f:1) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U1: “Üniversitelerin bu gibi dönüşüm süreçleri ile ilgili öncü rol oynaması gerekir. Dijital vatandaşlıkla ilgili olarak ta seçmeli veya zorunlu derslerin/sertifika programlarının yer alması sağlanabilir. Bu dersin YÖK tarafından koordine edilerek tüm üniversitelerle koordine edilebilir.”

U6: “Seçmeli dersler olarak bütün bölümlere konulabilir. Ayrıca bölümlere göre örneğin iletişim fakültelerine dijital iletişim gibi e-sağlık, dijital etik, dijital iletişim ve dijital güvenlik gibi daha spesifik dersler konularak derinlemesine işlenebilir.”

U3: “Üniversitelerde dijital farkındalık oluşturmak için gerek yönetim gerekse öğrenci toplulukları aracılığıyla çeşitli seminer ve etkinlikler düzenlenebilir. Düzenlenen bu seminerlerden elde edilen bilgilerle birçok kurum ve bakanlıklar için tavsiye kararlarda bulunulabilir.”

U8: “Dijital vatandaşlık çok boyutu olan bir kavram. Üniversiteler tarafından bu boyutlar ile ilgili uzmanların katılımıyla çalıştaylar düzenlenerek bütüncül bir yaklaşım sergilenebilir. Ayrıca üniversiteler dijital vatandaşlık temalı kongreler düzenleyerek birçok farklı araştırmacının çalışmalar yapmasını sağlayabilir.”

U7: “Üniversitelerin hemen hepsinde bulunan sürekli eğitim merkezleri bünyesinde kredisiz ve online e-vatandaşlıkla ilgili kurslar verilebilir. Bu kurslar sadece öğrencilere değil yetişkinlere yönelikte düzenlenebilir.”

U1: “Üniversitelerin dijital vatandaşlık konusunda uyguladıkları bir politikası olabilir ve bu politikaya öğrencilerin uymaları sağlanabilir. Bu çalışmaların gerçekleştirilmesinde Üniversite yönetimleri, fakülte yönetimleri, bölümler, öğretim üyeleri koordine bir biçimde hareket etmelidir.

Öğrencilerin eleştirel düşünme, farkındalık ve özgüven kazanması, akademisyenlerin rol model olarak dijital vatandaşlık eğitimleri vermeleri, öğrencilerin etik ve sorumlu bireyler olarak yetişmesine katkıda bulunur. Üniversitelerin sürekli eğitim ve politikalar geliştirmesi ise, dijital vatandaşlık eğitimi noktasında bireyin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilecektir.

Üniversite öğrencilerinin dijital ortamlarda iyi bir vatandaş olmak için nelere ihtiyaç duyar sorusuna yönelik görüşleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Uzmanların Öğrencilerin Dijital Ortamlarda İyi Bir Vatandaş Olmak İçin Nelere İhtiyaç Duyacaklarına Yönelik Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Dijital vatandaşlığın boyutları	Dokuz Alt boyut (Sağlık, Güvenlik, Hak ve Sorumluluk, Hukuk, İletişim, Etik, Ticaret, Okuryazarlık, Erişim)	U1, U2, U3, U4, U7, U8	6
Kişilik özellikleri	Öğrenme ve yaratıcılık	U1, U7	2
	Aktif katılım	U1, U3	2
	Sorun çözme	U1, U8	2
	Kendini geliştirme	U3, U5	2
	İşbirliği	U7	1
	Empati	U1, U2, U3, U7, U8	5
	Eleştirel okuma	U1, U4, U5, U7	4
	Dijital teknolojilerle ilgili temel bilgi ve beceriler	U4,	1

Tablo-2'ye göre uzmanlar üniversite öğrencilerinin dijital ortamlarda iyi birer dijital vatandaş olabilmeleri için dijital vatandaşlığın boyutları teması altında dokuz alt boyut (f:6) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U4: “Bu soruya yanıt vermek üzere öncelikle dijital vatandaş kavramının tanımlanmasında yarar bulunmaktadır. Dijital vatandaş “Dijital teknolojiler konusunda temel bilgi ve becerilere sahip olan, bu teknolojileri etkili ve verimli bir şekilde kullanabilen, bu teknolojileri kullanırken eleştirel bir gözle bakabilen, etik kurallara uyan, dijital hak ve sorumlulukları bilen, dijital hukuk ve bilgi güvenliği konusunda temel düzeyde bilgi sahibi olan kişidir. Aslında bu tanımlamadan hareketle toplumun bütün bireylerine birer dijital vatandaşlığın 9 boyutunun kazandırılması önem arz etmektedir.”

U2: “Katılımcılar dijital ortamda sağlık, güvenlik, hak ve sorumluluklar, etik, erişim, hukuk, iletişim, okuryazarlık ve ticaret konularında 9 alt boyutta ihtiyaç duydukları tüm iş ve işlemleri gerçekleştirebilmeli, kendilerine bu ortamlara ilişkin ulaştırılan sorunların çözümüne yardımcı olabilmelidir.”

Uzmanların kişilik özellikleri teması altındaki görüşleri öğrenme ve yaratıcılık (f:2), aktif katılım (f:2), sorun çözme (f:2), kendini geliştirme (f:2), işbirliği (f:1), empati

(f:5), eleştirel okuma (f:4) ve dijital teknolojilerle ilgili temel bilgi ve beceriler (f:1) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U7: “İyi dijital vatandaş olan bireyler dijital dünyada kişisel bilgilerinin güvenliğine öncelik verirler. Ayrıca dijital vatandaş olan öğrenciler dijital dünyada doğru bilgiye nasıl ulaşacaklarını bilirler. Eleştirel bir bakış açısı ile bakarak dijital ortamlarda edindiği bilgilerin doğruluğunu tartışır.”

U8: “Dijital vatandaşların sanal ortamda en çok dikkat etmesi gereken hususlardan biri başkalarının hakkını ihlal etme. Dijital hak ve sorumluluk ile etikdir. Çünkü insanların en çok çekindiği korku yaşadığı rahatsızlık duyduğu durumlar bunlar. Bunu sağlayabilmenin ilk adımı da empati yapmaktır. Öğrencilerin sanal ortamlar için de empatiyi kazanması gerekir.”

U1: “İnternetin cebimize kadar girdiği günümüzde dijital vatandaşların sahip olması gereken özelliklerinden biride bilgiye kolayca ulaşım öğrenme ve bu bilgiyi kullanabilme yani yaratıcılıktır.”

U3: “İyi bir dijital vatandaş ihtiyacı olan her türlü platformu etkili kullanabilen, dijital etik ve dijital saygı konusunda sorumlu davranabilen ve kendini geliştirme noktasında dijital ortamlardan iyi bir şekilde faydalanan bir birey olması beklenmektedir.”
Uzmanlardan elde edilen görüşler doğrultusunda öğrencilerin dijital vatandaşlığın dokuz alt boyutuna ve günümüzün olmazsa olmazı 21.yy becerilerine ihtiyaç duydukları belirlenmiştir.

Uzmanların dijital vatandaşlıkla ilgili alandaki eksikliklerin neler olduğuna dair görüşleri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Uzmanların Dijital Vatandaşlıkla İlgili Alandaki Eksikliklere Dair Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Eğitim	Dokuz alt boyutu dikkate alan öğretim programı yok	U1, U3, U4, U8	4
	Ders olmaması	U3, U4, U5	3
	Verilen eğitimler yetersiz	U6, U8	2
	Ailelerin bilgisi yok	U2, U7	2

Kavram	Öğrenciler kavramdan habersiz	U5, U7	2
	Kavram ile ilgili bilgi karmaşası var	U5	1
	Genel bir anlayış birlikteliği yok	U1, U3	2
Zayıf yön	Dezavantajlı öğrenciler dikkate alınmıyor	U2	1
	Uygulamaya dönük çalışmalar yok	U2, U3	2

Tablo 3'e göre uzmanlar dijital vatandaşlıkla ilgili alandaki eksiklikler ile ilgili görüşleri eğitim teması altında dijital vatandaşlığın dokuz boyutunu dikkate alan öğretim programı yok (f:4), ders olmaması (f:3), verilen eğitimler yetersiz (f:2), ailelerin bilgisi yok (f:2) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U1: "Dijital vatandaşlıkla ilgili literatüre baktığımızda Ribble tarafından ortaya konulan geniş kapsamlı dokuz boyutu görüyoruz. Bu boyutlar vatandaşların dijital ortamdaki birçok ihtiyacından hareketle hazırlanmış. Kapsamlı ve boyutları dikkate alarak hazırlanan bir öğretim programının eksikliği göze çarpmaktadır."

U8: "Dijital vatandaşlığın kavramsal olarak arka planında yer alan dokuz boyutun kazandırılması önemli. Bu eksikliği giderebilecek etkili bir eğitimle öğrenciler kendilerini mesleki ve kişisel anlamda daha iyi yetiştirebileceklerdir."

U3: "Dijital vatandaşlık eğitimi kesinlikle çok erken yaşlarda başlamalıdır. Bilgisayar kullanımının 4 yaşına düştüğü görülmektedir. O yüzden kesinlikle anaokulu düzeyinde eğitimler başlamalıdır. Özellikle sosyal medyanın hayatımızın hemen her alanına girdiği düşünüldüğünde öğrencilerin küçük yaşlardan itibaren dijital farkındalıklarının geliştirilmesi gerekmektedir."

U6: "E-vatandaşlıkla ilgili yeterli eğitim olduğunu düşünmüyorum. Var olan eğitimlerde genellikle dijital okuryazarlıkla sınırlı kalmaktadır. Dijital okuryazarlık dijital vatandaşlığın alt boyutlarından biri olmasına rağmen eşdeğer gibi görülebiliyor."

U7: "Konu ile ilgili eksikliklerden biri de, ailelerin dijital vatandaşlık hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşünüyorum. Ailelerin bilgilendirilmeleri gereklidir. Öğrenciler dijital ortamda kendi başlarına ve savunmasızdırlar. Okul ve aile koordinasyonu ile bu eksiklikler giderilebilir."

Uzmanların kavram teması altındaki görüşleri öğrenciler kavramdan habersiz (f:2), kavram ile ilgili bilgi karmaşası var (f:1) ve genel bir anlayış birlikteliği yok (f:2) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U7: "*Öğrencilerin dijital vatandaşlığı internet ve sosyal medyadan ibaret zannediyorlar. Dijital vatandaşlık kavramından haberdar edilememeleri en büyük eksikliklerdir.*"

U5: "*Dijital vatandaşlık kavramı konusunda bir bilgi karmaşası söz konusu. Bazı akademik yayınlar bile dijital vatandaşlığı; dijital ve vatandaş kavramlarını ayrı ayrı tanımlayıp, bu iki tanımın birleşimi olarak tanımlamaktadır. Uluslararası dergilerde Türkiye'den bu konuda fazla yayın bulunmamaktadır.*"

U1: "*Bu konuda özellikle Türkiye'de bütüncül çalışmaların/ bütüncül bakış açısının eksikliği görülüyor. Ayrıca genel bir anlayış birlikteliği yok, farklı kurum ve kişiler tarafından farklı biçimlerde tanımlanıyor veya sınıflandırılıyor. Yine değişen teknolojilerle birlikte boyutların kapsamı ve içeriği de sürekli güncellenebiliyor.*"

Uzmanların zayıf yön teması altındaki görüşleri dezavantajlı öğrenciler dikkate alınmıyorlar (f:1) ve uygulamaya dönük çalışmalar yok (f:2) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U2: "*Dezavantajlı öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerinin geliştirilmesi hususunda önemli eksiklikler mevcuttur. Program hazırlanırken materyallerde ve hazırlanan içeriklerde dezavantajlı öğrenciler de gözletilmelidir.*"

U3: "*Dijital vatandaşlıkla ilgili teoride birçok akademik yayın ve kriterler mevcut, ama uygulamaya dönük çalışmalar yeterli düzeyde değildir.*"

Uzmanlara göre dijital vatandaşlık günümüzün vatandaşlık türü olmasına rağmen çocukluktan başlayıp üniversitelere kadar tüm alt boyutları dikkate alınarak ve uygulamaya dönük eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca dijital vatandaşlıkla ilgili kavramın net olmaması hem öğrencilerin hem de ailelerin yeterince bilgi sahibi olamamalarına neden olmaktadır.

Uzmanların üniversite öğrencilerine yönelik hazırlanacak dijital vatandaşlık öğretim programında yer alması gereken kazanımların neler olması gerektiğine dair görüşleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Uzmanların Dijital Vatandaşlık Öğretim Programında Yer Alması Gereken Kazanımlara Yönelik Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Dijital Vatandaşlığın Boyutları	Dijital Vatandaşlığın 9 boyutu	U1, U2, U3, U4, U5, U6, U8	7
Eleştirel Yaklaşım	Eleştirel bakış açısı	U4, U5, U7	3

Tablo 4’e göre uzmanların üniversite öğrencilerine yönelik hazırlanacak olan dijital vatandaşlık öğretim programında yer alması gereken kazanımlar nelerdir sorusu ile ilgili görüşleri dijital vatandaşlığın boyutları teması altında dijital vatandaşlığın dokuz boyutu (f:7) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U1: “Bu sene bir sertifika programı kapsamında ders vermiştim. Derste Ribble’nin 9 boyutunu içeren kazanımlar yer almaktaydı. Bu kazanımlardan yola çıkarak da içeriği düzenlemiştim. Bu nedenle yine ilgili boyutlardan yola çıkarak çeşitli kazanımlar oluşturulabilir.”

U2: “Başlangıçta dijital ortamda sağlık, güvenlik, hak ve sorumluluklar, etik, erişim, hukuk, iletişim, okuryazarlık ve ticaret alt boyutlarında yani dijital vatandaşlığın dokuz boyutuna yönelik bireylerden sergilemeleri istenen özellikler belirlenmeli ve bunlara yönelik kazanımlar oluşturulmalıdır. Birey özgür bir şekilde iş ve işlemlerini gerçekleştirebilmeli, güvenli bir şekilde dijital ortamda varlığını sürdürebilmeli, çevresinde ihtiyaç duyulan ve kendisine yöneltilen sorunlarda rehberlik edebilecek düzeyde olmalıdır.”

U8: “ Dijital araçları kullanarak iletişim kuran, alışveriş yapan, güvenliğini alabilecek yeterliğe sahip, içerik üretebilecek dijital ortamlardaki hak ve sorumluluklarının farkında olan kısacası dokuz boyutu göz önüne alarak kazanımlar oluşturulabilir.”

Uzmanların eleştirel yaklaşım teması altındaki görüşleri eleştirel bakış açısı (f:3) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U4: “Dijital vatandaşlık alt boyutları kazanım ifadelerine dönüştürülebilir. Bu boyutlara ilaveten ayrıca dijital teknolojilere eleştirel bakış açısı kazandırmak da öğrenciler için önemlidir.”

U7: “Öğrencilerin dijital dünyada bulduğu kaynaklara karşı eleştirel yaklaşım kazanması gerektiğini düşünüyorum. İnternette ve sosyal medyada her gördüğü bilgi veya haberi doğru olarak kabul etmeyip bunu irdelemesi gerekir. Bilginin kaynağını sorgulaması ve farklı yerlerden teyit etmesi gerekir.”

Uzmanlar programdaki kazanımların alan yazında belirtildiği gibi dokuz boyutu ve eleştirel bakışı kazandıracak şekilde düzenlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Uzmanların üniversite öğrencilerine yönelik hazırlanacak dijital vatandaşlık öğretim programında yer alması gereken içeriğin konuların neler olması gerektiğine dair görüşleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Uzmanların Dijital Vatandaşlık Öğretim Programının İçeriğine Yönelik Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Dijital Vatandaşlığa giriş	Vatandaşlıktan dijital vatandaşlığa dönüşüm	U1, U5,	2
Dijital Vatandaşlığın 9 boyutu	Sağlık, Güvenlik, Hukuk, Hak ve Sorumluluk, Etik, İletişim, Ticaret, Erişim, Okuryazarlık	U1, U2, U3, U4, U5, U8	6
Dijital teknolojileri kullanım	Etkin ve verimli kullanma	U4, U6	2

Tablo 5’ e göre uzmanların üniversite öğrencilerine yönelik hazırlanacak olan dijital vatandaşlık öğretim programında yer alması gereken içerik nelerdir sorusu ile ilgili görüşleri dijital vatandaşlığa giriş teması altında vatandaşlıktan dijital vatandaşlığa dönüşüm (f:2) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U5: “Dijital vatandaşlıkla ilgili kavram yanılığısı oldukça fazla bu nedenle öncelikle öğrencilerimize dijital vatandaşlık kavramının öğretilmesi gerekiyor. Dijital vatandaşlığa giriş adı altında tanım ve kavram yanılığularından bahsedilebilir.”

Uzmanların dijital vatandaşlığın 9 boyutu teması altındaki görüşleri sağlık, güvenlik, hukuk, hak ve sorumluluk, etik, iletişim, ticaret, erişim, okuryazarlık (f:6) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U2: “Üç boyutu ve dokuz alt boyutu kapsayacak içeriklere yer verilmelidir. Günümüzde fiziksel ortamlarda sağlık, güvenlik, hak ve sorumluluklar, etik, erişim, hukuk, iletişim, okuryazarlık ve ticaret kavramları ile karşılaşmakta; bu kavramların dijital/sanal ortamdaki karşılıklarını görebileceği şekilde konular dahil edilmelidir.”

U8: “Dijital erişim, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital kanun, dijital haklar ve sorumluluklar ve dijital güvenlik boyutlarını kazandıracak şekilde içeriklere yer verilmelidir.”

Uzmanların dijital teknolojileri kullanım teması altındaki görüşleri Etkin ve verimli kullanma (f:2) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U6: “Gençler arasında teknoloji kullanımı son derece yaygın fakat bilinçli bir kullanım söz konusu değil maalesef. Teknoloji kullanımları teknoloji bağımlılığına dönüşmüş durumda. Bu nedenle dijital teknolojilerin etkin ve verimli kullanımına dair konulara yer verilmesi dijital vatandaşlıklarını da doğrudan etkileyecektir.

Uzmanlar hazırlanacak bir dijital vatandaşlık öğretim programında içerik olarak kazanımlar doğrultusunda vatandaşlıkta yaşanan dönüşüm, dijital vatandaşlığın dokuz alt boyutu ve günümüz dijital vatandaşlarının en önemli sorunlarından biri olan bağımlı olmadan bilinçli teknoloji kullanımını işaret etmişlerdir.

Uzmanların üniversite öğrencilerine yönelik hazırlanacak dijital vatandaşlık öğretim programında yer alması gereken içeriğin kazandırılmasında hangi yöntem ve tekniklerin kullanılması gerektiğine dair görüşleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Uzmanların Dijital Vatandaşlık Öğretim Programında Kullanılması Gereken Yöntem ve Tekniklere Yönelik Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Anlatım	U2, U3	2
	Tartışma	U2, U5	2
	Örnek olay	U2, U5, U8	3
	Problem çözme	U1, U2, U5, U7	4
	Soru cevap	U2, U3	2
	Drama	U2, U5, U7	3
	Senaryo temelli	U4	1
	Benzetim	U2, U6, U8	3
	Beyin fırtınası	U1, U2, U6	3
	Rol yapma	U2	1

Tablo 6' ya göre uzmanların hazırlanacak olan dijital vatandaşlık öğretim programında yer alması gereken içeriğin kazandırılmasında hangi yöntem ve tekniklerin kullanılması gerektiğine dair görüşleri öğretim yöntem ve teknikleri teması altında anlatım (f:2), tartışma (f:2), örnek olay (f:3) problem çözme (f:4), soru-cevap (f:1), drama (f:3) senaryo temelli (f:1), benzetim (f:3), beyin fırtınası (f:3) ve rol yapma (f:1) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

U2: “Görsel ve işitsel öğelerle zenginleştirilmiş materyaller olmalı; engelli bireyler de gözetilerek videolarda alt yazı da olmalı, mümkünse işaret dili ile zenginleştirilmeli. Yöntem olarak anlatım, tartışma, örnek olay, problem çözme, gösterip yaptırma, bireysel çalışma ve soru-cevap olabilir. Teknik olarak gösteri, benzetim, beyin fırtınası ve münazara, rol oynama, programlı öğretim olabilir.”

U4: “Dijital vatandaşlıkla içeriği öğrencilere kazandırma sürecinde dersler (yüz yüze, canlı dersler (eşzamanlı), eş zamansız dersler gibi farklı formatlar kullanılarak ve farklı platformlar üzerinden yürütülebilir. Böylece öğrenciler farklı ortamlarda karşılaşılması olası ihtiyaçların ve gerekli bilgi-ile becerilerin farkında olur. Bu süreçlerde sunulan eğitimlerde uygulamaların yapılması önemlidir. Salt bilginin sunulması yerine bilginin çeşitli senaryolar üzerinden sunulması ve öğrencilerin bu senaryolara etkileşimli bir şekilde katılıyor olmaları sunulan bilgileri içselleştirebilmeleri açısından önem arz etmektedir.”

U5: “Aklıma öncelikli olarak örnek olay yöntemi geldi sanal ortamlarda yaşanan etik dışı davranışlar ve güvenlik ile ilgili konuları anlatmada özellikle önceki yaşanmış olumlu veya olumsuz örnek olaylar üzerinden gidilebilir. Bu olayları öğrencilerin tartışma grupları ile tartışması sağlanabilir. Drama gibi aktif bir yöntemi kullanarak sanal ortamlarda karşılaştıkları problemleri çözmeleri sağlanabilir.”

Uzmanlara göre öğretim programında, yöntem ve teknik olarak öğrenciyi merkeze alan ve onları aktifleştirebilecek çağdaş öğretim yöntem ve tekniklerine yer verilmelidir. Bu durum hem öğrenmelerin kalıcılığını sağlayacak hem de yine uzmanların vurguladığı uygulamalı eğitim eksikliğini giderecektir.

Öğrenci Görüşlerine Göre İhtiyaç Analizi Bulguları

Üniversite öğrencilerinin dijital vatandaş kimdir sorusuna yönelik görüşleri Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Dijital Vatandaş Kimdir Sorusuna Yönelik Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Teknoloji	E-devleti kullanan	Ö1, Ö3, Ö5, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13	10
	Teknolojiye bağımlı yaşayan	Ö2, Ö6	2
İnternet	İnterneti etkin kullanabilen	Ö4, Ö8, Ö10, Ö11	4
	Sürekli online olan	Ö6	1

Tablo 7’de göre üniversite öğrencileri dijital vatandaş kimdir sorusuna yönelik görüşleri teknoloji teması altında e devlet uygulamasını kullanan (f:10) ve teknolojiye bağımlı yaşayan (f:2) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö8: “Günlük yaşantısında teknolojik aletleri ve interneti aktif şekilde kullanabilen kişidir. Dijital vatandaş olabilmenin en önemli göstergesi e devlet uygulamasını kullanabilmektir. Çünkü bütün resmi kurumlar ile ilgili işlemlerimizi oradan yapabiliyoruz.”

Ö9: “Dijital vatandaş teknolojiye hakim dijital platformlarda aktif olup e devleti kullanan bireylerdir. Öğrenci belgelerimizi, transkript, geçici mezuniyet, kayıt, sınav başvurusu ve daha birçok vatandaşlık işlemlerimizi orada gerçekleştirebiliyoruz.”

Ö2: “Günümüzde maalesef hayatın her anını yaptığı her şeyi sosyal medya gibi dijital platformlarda paylaşan insanlar var. Teknolojiden ayrı yaşayamayan hayatını adeta bir bağımlı gibi teknoloji bağımlısı gibi sürdüren insanlardır.”

Öğrencilerin dijital vatandaş kimdir sorusuna yönelik görüşleri internet teması altında interneti etkin kullanabilen (f:4) ve sürekli online olan (f:1) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö10: “Bence çağın teknolojisiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisi bulunan herkesi ilgilendiren bir kavramdır. Teknolojiyi, interneti bilinçli ve etkin kullanarak yani verebileceği ve görebileceği zararları ve faydaları bilerek kullanan ahlaki ve etik değerlere önem veren insandır.”

Ö11: “Fikrimce dijital vatandaş, bilgi ve iletişim kaynaklarını kullanırken sanal ortamda da etik ve ahlaki değerlere uyan, teknolojiyi kötüye kullanmayan, insan haklarını bilen ve önemseyen kısacası teknolojiyi etkin bir biçimde kullanan vatandaşlardır.”

Ö6: “Bireylerin sosyal medya, marka yüzü olduğu sitelerde, bireysel veya kurumsal platformlarda oluşturduğu hesaplarla birlikte ortaya çıkan teknoloji bağımlısı sürekli online olan dijital insan profilleridir.”

Öğrenciler dijital vatandaşlığı daha çok e devleti, sosyal medyayı ve teknolojiyi yoğun olarak kullanma olarak değerlendirmişlerdir. Bu durum öğrencilerin kavram hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ve böyle bir eğitime ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır.

Üniversite öğrencilerinin dijital teknolojileri hangi amaç için kullandıkları sorusuna yönelik görüşleri Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8 Öğrencilerin Dijital Teknolojileri Hangi Amaç İçin Kullandıklarına Yönelik Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Akademik	Bilgiye erişim	Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13	12
Eğlence	Oyun	Ö1, Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10, Ö12	7
	Boş vakti değerlendirme	Ö1, Ö6, Ö13	3
Haberleşme	İletişim	Ö4, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12	8
	Gündem takibi	Ö6, Ö11	2
Ticaret	Alışveriş	Ö7, Ö8, Ö10	3

Tablo 8'e göre üniversite öğrencileri dijital teknolojileri hangi amaç için kullanırsın sorusuna yönelik görüşleri akademik teması altında bilgiye erişim f(12) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö10: "Teknolojinin gelişmesi ile birlikte kullanım amaçları her geçen gün artışta olduğu için dijital teknolojilerin kullanım alanları bana göre sınırsızdır. Ben özellikle pandemi süreci ile birlikte uzaktan eğitim şeklinde yürütülen derslerin takibi, verilen ödevlerin araştırılması ve gelişimim için bilgiye erişim amacıyla kullanıyorum."

Ö13: "Öğrenci olarak herkesin yaygın olarak kullandığı gibi benimde önceliğim eğitim ve bilgi. Eğitim hayatımda bilgi kazanımları için çoğunlukla arama motorlarını aktif olarak kullanıyorum. Ayrıca araştırmalarımda ve uzaktan eğitim derslerinde kullanıyorum."

Eğlence teması altındaki görüşler oyun (f:7) ve boş vakti değerlendirme (f:3) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şöyledir:

Ö6: "Günlük hayatın rutini içerisinde özellikle kendime has vakit ayırmak ve günün yorgunluğunu atmak için oyun ve eğlence amaçlı kullanırım."

Ö1: "Özellikle pandemi de yaşanan kapanmalar nedeniyle sürekli evde kalmak zorundaydık. Bu nedenle çok boş vaktimiz oldu. Bunu değerlendirmek için açıkçası bazen de boş vakit öldürmek için kullanıyorum."

Haberleşme teması altındaki görüşler iletişim (f:8) ve gündemi takip etme (f:2) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şöyledir:

Ö11: “Sosyal mecralar ile iletişim, güncel hayatta her kesimin yaygın olarak kullandığı gibi benimde önceliğim iletişim. Ayrıca dijital ortamları kullanarak güncel haberler ile ülke ve dünya gündemini takip edebiliyorum.”

Ö6: “Genellikle gündemi takip etmek için kullanırım. Çünkü oluşan gündemle ilgili en kısa zamanda sosyal medya ve internet üzerinden haberdar olabiliyorsunuz. Ayrıca dijital teknolojiyi kullanan diğer insanlarla iletişim ve etkileşim halinde olmak içinde kullanıyorum.”

Üniversite öğrencileri son olarak ticaret teması altında görüşleri alışveriş (f:3) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şöyledir:

Ö8: Dijital programlar, teknolojik aletler ve internet günlük hayatımın içinde çok fazla yer almaya başladı. Özellikle alışveriş yaparken çeşitli ürünleri daha uygun fiyata mağaza mağaza gezmeye gerek kalmadan bulabiliyorum.

Dijital dünya, özellikle üniversite öğrencilerinin yaşamında önemli işlevler üstleniyor. Öğrenciler akademik alanda bilgiye kolay ve her yerden erişimi, öğrenmeyi kolaylaştırırken, eğlence alanında oyunlar ve boş zaman aktiviteleri sosyal etkileşimlerini artırıyor. Ayrıca haberleşme, anlık iletişim ve gündem takibi ile öğrenciler bilgi akışını hızlandırırken, online alış ve satış gibi imkanlarla dijital ticaret hayatına atılmaktadırlar. Bu alanlar, bireylerin günlük yaşamlarını zenginleştirirken, dijitalleşmenin sağladığı fırsatları da gözler önüne seriyor.

Üniversite öğrencilerinin teknoloji ve internetin vatandaşlık kavramını nasıl etkilemiştir sorusuna yönelik görüşleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9 Öğrencilerin Teknoloji ve İnternetin Vatandaşlık Kavramını Nasıl Etkilediğine Yönelik Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
	Günlük yaşamı kolaylaştırdı	Ö1, Ö3, Ö4, Ö6, Ö8, Ö11, Ö12, Ö13	8
Olumlu	Vatandaşlık işlemlerini kolaylaştırdı	Ö5, Ö9, Ö10, Ö11	4
	Sosyalleşme sağladı	Ö4, Ö6	2
	Bağımlılık	Ö2, Ö7	2
Olumsuz	Asosyallik	Ö2 Ö4	2
	Öz yetersizlik	Ö11	1

Tablo 9'a göre üniversite öğrencileri teknoloji ve internetin vatandaşlık kavramını nasıl etkilediği sorusuna yönelik görüşleri olumlu etkilemiştir teması altında günlük yaşamı kolaylaştırdı (f:8), vatandaşlık işlemlerini kolaylaştırdı (f:4) ve sosyalleşmeyi sağladı (f:2) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö11: *“Teknoloji ve internetin gelişmesi elbette dünya ve vatandaşlar için büyük bir kolaylık sağlamıştır. Bu sayede günlük hayattaki birçok işimizi daha kolay ve daha kısa zamanda halledebiliyoruz. Birçok haberi, yenilikleri, alışverişlerimizi, bankacılık işlemleri ve başvuru işlemlerimizi kolayca gerçekleştirebiliyoruz.”*

Ö13: *“Elbette birçok olumlu tarafı var. Fakat bunları gerekli, yerinde ve ihtiyaç halinde kullanınca bize olumlu etkisi oluyor. Hayatımızı kolaylaştıran teknoloji ve internet bizim için birçok alanda tek tıkla erişim yapmayı sağlıyor ve bu da bizlere zaman kazandırıyor.”*

Ö6: *“Teknoloji ve internet vatandaşlık kavramını global bir hale getirdi. Teknolojinin olmadığı hayatta belki de hiç görüşemeyeceğimiz insanları bir araya getirip onlarla tanışma, iletişim kurma ve sosyalleşmemizi sağladı.”*

Üniversite öğrencilerinin bazıları ise olumsuz etkilemiştir teması altında bağımlılık (f:2), asosyalite (f:2) ve öz-yetersizlik (f:1) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şöyledir:

Ö2: *“Teknoloji ve internet birçok anlamda hayatımızı etkiledi. En kötü yanı ise insanlarda bağımlılık oluşturdu. Artık çoğu insan telefon, bilgisayar ve internet olmadan yaşayamaz hale geldi maalesef. Örneğin telefonumuza bakmadan beş dakika duramaz hale geldik.”*

Ö7: *“İnsanlar birbirine güven konusunda zaten sıkıntı yaşıyorlardı. İnternetin yaygınlaşması ve sanal ortamlarda yaşadığı veya duyduğu dolandırılma gibi olaylar nedeniyle insanların birbirine güveni tamamen ortadan kalktı diyebilirim. Buda insanların iyice toplumdaki kendini soyutlaması ve asosyalleşmesine neden oldu.”*

Ö11: *Sosyal medyadan gördüğümüz ve her kesimin ulaşamadığı hayatlara imrenme, özenme, psikolojik çöküntü yaşama, özgünlüğünü kaybetme ve kendini yetersiz hissetme*

gibi birçok problem ile karşılaşabiliyoruz. Bu ise insanların zamanla öz güveni düşük bireyler olarak yetişmesine neden oluyor.”

Öğrencilerin çoğunluğu teknolojik gelişmeleri olumlu bulmaktadırlar. Olumsuz olarak değerlendirenler daha çok bağımlılık ve buna bağlı olarak asosyallik üzerinde durmaktadırlar. Bu durum, dijital teknolojilerin dengeli ve bilinçli kullanılması gerektiğini vurguluyor.

Üniversite öğrencilerinin dijital teknolojileri kullanırken dijital ortamlarda kendilerinin ve diğer insanların nelere dikkat etmeli sorusuna yönelik görüşleri Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10 Öğrencilerin Dijital Ortamlarda Kendileri ve Başkalarının Nelere Dikkat Etmelerine Yönelik Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Güvenlik	Zararlı içerik	Ö1, Ö6	2
	Güvenilir olmayan siteler	Ö1, Ö6, Ö9, Ö10, Ö11, Ö13	6
Gizlilik	Kişisel bilgilerin gizliliği	Ö8, Ö10, Ö13	3
	Özel hayatın gizliliği	Ö2, Ö4, Ö7, Ö9,	4
Saygı	Nezakete kuralları	Ö3, Ö8	2
	Ahlak kuralları	Ö5, Ö10, Ö11, Ö12	4

Tablo 10’a göre üniversite öğrencilerinin dijital teknolojileri kullanırken dijital ortamlarda kendilerinin ve diğer insanların nelere dikkat etmeli sorusuna yönelik görüşleri güvenlik teması zararlı içerik (f:2) ve güvenilir olmayan siteler (f:6) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö6: “Öncelikle dijital ortamlar hayatımıza yeni yeni geçmeye başladığı için çoğu anne baba ve çocukların bu konuda ciddi bir şekilde eğitim alması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü birçok insan bu derin dijital ortamın gücünü ve zararlı içeriklerini bilmeden çocuklarını bu ortamın içine elleriyle atıyorlar. İnternet ortamında yaşanan çoğu sorun bu zararlı içeriklerden kaynaklıdır. Bu nedenle herkesin zararlı içeriklere karşı dikkatli olması gerekmektedir.”

Ö1: “Çağımızın gereği olarak çoğu zaman dijital teknolojileri kullanmak zorunda kalıyoruz. Bunu kötü niyetli kullanmak isteyenler ise sürekli fırsat kollayıp oltalama, şifre avcılığı, dolandırıcılık, kimlik bilgileri için başka sitelere yönlendirilme gibi

yöntemleri kullanıyorlar. Bu olaylar daha çok güvenilir olmayan sitelerde meydana gelmekte. Bu nedenle kullanıcıların özellikle sitelerin güvenliğine dikkat etmesi gerekmektedir.”

Ö13: “Kesinlikle ilk dikkate alacağım internet sitelerinin güvenilirliğidir. Ben çok büyük bir kullanım yapmıyorum daha çok sosyal medya ve alışveriş için kullanıyorum. Özellikle takipçi takibi yapan programlardan sosyal medya hesap bilgileri çalınabiliyor. Güvenilir alışveriş siteleri seçilmediği zamanda hatalı veya farklı bir ürün gelebiliyor.”

Öğrencilerin gizlilik teması altındaki görüşleri kişisel bilgilerin gizliliği (f:3) ve özel hayatın gizliliği (f:4) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö10: “En çok dikkat edilmesi gereken olgu bence gizlilik. Üye olduğum sitelere kişisel bilgilerimin tamamını doğru ve ayrıntılı bir şekilde vermemeye özen gösteriyorum. Her ne kadar bilindik de olsa bilgilerimin paylaşılmadığından emin olabiliyorum.”

Ö7: “Dijital ortamları kullanırken şahsıma ait özel bilgilerimi paylaşmamaya dikkat ederim. Teknoloji ve interneti kullanan bütün insanların bu dikkate sahip olmalarını isterim. Aksi takdirde bilgilerin dolandırıcı insanların eline geçmesi halinde mağduriyet yaşamaları kaçınılmazdır.”

Öğrencilerin saygı teması altındaki görüşleri nezaket kuralları (f:2) ve ahlak kuralları (f:4) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö8: “Dijital ortamlarda insanların hak ve özgürlüklerine, etik ve nezaket kurallarına, gerçek yaşamda olduğu gibi dijitalde de insanların sınırlarına dikkat ederim. Dijital ortamlarda da insanların özel hayatının olduğunu düşünüyorum. Gerçek yaşamda insan ilişkilerinde nezaket kurallarına dikkat ettiğimiz gibi dijital ortamlarda da dikkat etmeliyiz.”

Ö12: “Dijital ortamda kullanım sırasında karşıdaki diğer insanların sosyal ve kültürel hayatlarına müdahale etmeden ahlak kuralları çerçevesinde saygılı ve mesafeli bir şekilde kullanımlara dikkat edilmesini isterim.”

Katılımcı öğrenciler dijital ortamlarda kullanıcıların güvenlik, gizlilik ve saygı gibi hususlara dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu hususlar sanal ortamlardaki kişisel haklarımızdır. Bu haklar ihlal edildiğinde siber zorbalık ortaya çıkmakta ve dijital hukuk devreye girmektedir.

Üniversite öğrencilerinin dijital teknolojiler eğitimlerini nasıl etkilediği sorusuna yönelik görüşleri Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11 Öğrencilerin Dijital Teknolojilerin Eğitimlerini Nasıl Etkilediğine Dair Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Öğrenme	Araştırma – Ödev	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö11, Ö12, Ö13	11
Gelişim	Mesleki gelişim	Ö2, Ö4, Ö7, Ö10,	4

Tablo 11’e göre üniversite öğrencileri dijital teknolojilerin eğitimlerini nasıl etkilediği sorusuna yönelik görüşleri öğrenme teması altında araştırma – ödev f(11) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö6: “Pandemi nedeniyle derslerimiz, sınavlarımız ve iletişimimiz internet üzerinden olmaktadır. Bu ders notlarını ve videolarını bilgisayarıma indirebiliyorum ve video izlerken ve notları okurken bir yandan rahatça word ile kendi notlarımı çıkarabiliyorum. Dijital çağda yaşıyoruz ve her şey gibi eğitimde dijitale taşıyor. Eğitimin daha verimli ve daha rahat erişilebilir olduğunu düşünüyorum. Anlamadığımız yerleri tekrar tekrar izleyebiliyoruz ve çıkardığımız notlar kâğıtlar ile birlikte uçup gitmiyor.”

Ö8: Son yıllarda teknoloji eğitim için vazgeçilmez bir hal almıştı. Eğitimlerimiz esnasında kullandığımız birçok araç gereç teknolojik bir hal aldı ve pandemi de bu süreci hızlandırdı. Artık günümüzde araştırma yapmak daha kolay hale geldi. Bir tıkla dünyanın her tarafındaki bilgiye ulaşabiliyoruz. Ödevlerimizde bizlerde interneti kullanıyoruz. Merak ettiğimiz her şeyi anında cep telefonlarımızla bile öğrenebiliyoruz.”

Öğrencilerin gelişim teması altındaki görüşleri mesleki gelişim (f:4) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö10: *Eğitimim için Youtube gibi görsel ve işitsel verilerin bulunduğu sitelerden oldukça fazla fayda sağlıyorum. Bunun dışında forum sitelerinden (reddit) elde edindiğim bilgileri wikipedia ve diğer bilinir sitelerde ki bilgilerle karşılaştırıyorum. Üniversite kaynaklarının bu konuda daha güvenilir olduğunu düşünüyorum. Özellikle Anadolu Üniversitesi dijital kaynaklar konusunda diğer üniversitelerin örnek alabileceği bir pozisyonda olduğu düşüncesindeyim. Mobil uygulamalar arasında yeni popülerleşmeye başlayan Cambly gibi uygulamalar şu anlık sadece dikkatimi çekmekte. Sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik gibi teknolojilerin yaygınlaşması gelecekte mesleki anlamda iş bulabilmemiz için gerekli olacaktır. Bu nedenle mesleki gelişimim için teknolojiye yararlanmaya çalışıyorum.*”

Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri veya diğer bölümlerde dijital vatandaşlık dersine neden ihtiyaç olabilir sorusuna yönelik görüşleri Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12 Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Dersine Olan İhtiyaca Dair Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Farkındalık	Dijital ortamlardaki sorumlulukların farkında olma	Ö2, Ö3, Ö7, Ö11	4
	Dijital dönüşüme uyum	Ö5, Ö7, Ö9, Ö12, Ö13	5
İhtiyaç	Zorunluluk	Ö1, Ö3, Ö4, Ö8, Ö10	5
	Hayatın bir parçası	Ö6, Ö9, Ö10	3

Tablo 12’de göre üniversite öğrencileri dijital vatandaşlık dersinin öğrenim gördükleri bölümlerde veya diğer bölümlerde niçin ihtiyaç olabileceğine dair görüşleri farkındalık teması altında dijital ortamlardaki sorumlulukların farkında olma (f:4) ve dijital dönüşüme uyum (f:5) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö2: *“Artık herkes yediden yetmişe teknoloji ve interneti kullanıyor. Fakat bilinçli olarak kullanan maalesef o kadar çok değil. İnsanlar bence sanal dünyanın gizli olduğunu yaptıklarının kimse tarafından bilinmediğini ve görülmediğini düşündüğü için uygun olmayan davranışlar sergileyebiliyorlar. Bu nedenle herkesin dijital ortamlardaki sorumluluklarının farkında olması gerekiyor.”*

Ö5: *“Yeni bir dünya düzeni ile karşı karşıyayız. Salgın dönemi de bu geçişi hızlandırdı. Artık yeni ortam dijital ortamlar diyebiliriz. Bütün her şey ve işlemler dijital olarak*

yürütülüyor. Dolayısıyla herkesin özellikle gençlerin bu dönüşüme uyum sağlaması için ders gereklidir.”

Öğrencilerin ihtiyaç teması altındaki görüşleri zorunluluk (f:5) ve hayatın bir parçası (f:3) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö4: “Günümüz çağında bütün işlerimizi kolaylıkla dijital yollarla tamamladığımız için bu alanda bilgili bireyler yetiştirmek ve teknolojinin nimetlerinden sonuna kadar faydalanabilmemiz için bu derse ihtiyaç duyulmaktadır.”

Ö10: “Bence öncelikle dijital vatandaşlık dersinin temel eğitim kategorisinde yer alması gerektiğini yani 18 yaşına girmeden önce her bireyin bu konuda bilinçlenmesi gerektiği düşüncesindeyim. Çünkü internetin erişilebilirliğinin önüne geçemediğimiz gibi onsuz bir hayat da düşünülemez. Çağımızda ki gerekliliklerin neredeyse hepsi internet üzerinden karşılanabilir hale gelmeye başlıyor. Yani teknoloji ve internet hayatımızın bir parçası haline gelmiş durumdadır. Bu da beraberinde büyük riskler getiriyor. Bu dersin önemi o kadar büyük ki benim açımdan bir bireyi hayata hazırlamakta çok büyük katkılar sağlayacaktır. Artık her birey dünya vatandaşı olma yolunda olduğu için bence verilebilecek eğitimler arasında özellikle dijital vatandaşlık dersleriyle bireyleri bilinçlendirmek eğitim alanında öğretilmesi gereken ilk konular arasında yer almalı.”

Üniversite öğrencileri dijital vatandaşlık dersini farkındalık kazanarak dijital dünyaya uyum sağlama ve hayatın bir parçası olarak değerlendirdikleri için ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir.

Üniversite öğrencilerinin dijital vatandaşlık dersinde neleri öğrenmeleri gerekir sorusuna yönelik görüşleri Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13 Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Dersinde Öğrenmeleri Gerekenlere Yönelik Görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Hak ve sorumluluk	Dijital ortamdaki haklar	Ö3, Ö8, Ö9, Ö11, Ö13	5
Eğitim	Sosyal medya eğitimi	Ö2, Ö3, Ö4, Ö6	4
	Teknolojinin etkin kullanımı	Ö5, Ö7, Ö8, Ö13	4
Güvenlik	Dijital ortamdaki problemler	Ö5, Ö6, Ö11, Ö12, Ö13	5

Tablo 13' e göre üniversite öğrencileri dijital vatandaşlık dersinde neleri öğrenmeleri gerekir sorusuna yönelik görüşleri hak ve sorumluluklar teması altında dijital ortamlardaki haklar (f:5) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö8: *“Bu derste dijital teknolojilerin ve internet kullanımında nelere dikkat edilmesi gerektiğini, bu teknolojilerin ve internetin yararlarını ve zararlarını, dijital ortamda suç teşkil eden davranışları ve paylaşımları, dijital ortamda kişilerin özel alanlarının neleri kapsadığını, dijital ortamdaki etik kurallarını öğrenmem gerektiğini düşünüyorum”*

Öğrencilerin eğitim teması altındaki görüşleri sosyal medya eğitimi (f:4) teknolojinin etkin kullanımı (f:4) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö2: *“Özellikle biz gençler arasında sosyal medya kullanımı çok yaygın. Benim ve birçok arkadaşımın birden fazla sosyal medya hesabımız mevcut. Toplumda da neredeyse sosyal medya kullanmayan yok denecek kadar az. Bu nedenle sosyal medyanın her yönüyle eğitiminin verilmesi gerektiğini düşünüyorum.”*

Ö7: *“Bu ders kapsamında teknolojinin insan hayatındaki yerini, kötüye kullanıldığında neler olacağını, iyiye kullanıldığında neler olacağını teknolojiyi etkin bir şekilde nasıl kullanmamız gerektiğini öğrenmemiz gerektiğini düşünmekteyim.”*

Öğrencilerin güvenlik teması altındaki görüşleri dijital ortamdaki problemler (f:5) şeklindedir. Bu temaya ait bazı görüşler şu şekildedir:

Ö6: *“Teknolojinin hayatımızdaki yeri büyük ve gelecekte daha da artacak bu durum. İnsanların interneti kullanırken en büyük çekincesi dijital ortamlarda karşılaştığı güvenlik problemleridir. Bu problemlerin tespitinin nasıl yapılması gerektiğinin bilinmesi ve ne gibi adımlar atacağını bilmesi güvenli bir kullanım için öğrenmem gerektiğini düşünüyorum.”*

Dijital ortamdaki haklar, sanal dünyayı güvenli ve bilinçli bir şekilde kullanma açısından önem taşır. Yine, yoğun olarak kullanılan sosyal medya eğitimi ve dijital ortamdaki problemlere karşı alınacak eğitim öğrencilerin karşılaşılabilecekleri riskleri azaltacaktır. Bu nedenle eğitim ve farkındalık artırma çalışmaları kritik öneme sahiptir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Üniversitelerde dijital vatandaşlık dersine yönelik ihtiyaçların belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada uzman ve öğrenci görüşlerine başvurulmuştur. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde öğrencilerin dijital vatandaşlık kavramı üzerine yeterince bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Öğrenciler, dijital vatandaşlığı sürekli online olma ve devlet uygulamasını kullanmaktan ibaret olarak değerlendirmektedirler. Aynı durum uzmanlarla yapılan görüşmede de göze çarpmaktadır. Uzmanlar dijital vatandaşlık kavramı ile ilgili öğrencilerde bilgi eksikliği ve kavram karmaşası olduğunu ifade etmişlerdir. Alan yazındaki çalışmalar henüz birçok bireyin kendini dijital vatandaş olarak tanımlamadıklarını, kavramın anlamı ve sonuçları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir (Aldemir ve Avşar, 2020). Özer, Albayrak Özer ve Kaygısız (2017) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çoğunluğunun dijital vatandaşlık kavramını daha önce hiç duymamış olduğunu, dijital vatandaşlık kavramını ise vatandaşlık iş ve işlemlerinin dijital ortamlarda gerçekleştirilmesi olarak ifade ettiklerini belirterek ulaşımlardır. Görmez (2016) sınıf, sosyal bilgiler ve Türkçe öğretmen adayları ile yaptıkları çalışmada katılımcıların dijital vatandaşlık kavramı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirlemiştir. Bu çalışmalardan da yola çıkarak dijital vatandaşlık öğretim programı, öncelikle üniversite öğrencilerinin dijital vatandaşlık kavramı ve dijital vatandaşların özellikleri hakkında bilgi ve farkındalık edinmeleri, günün şartlarına uygun olarak bilinçli dijital vatandaşlar ve sağlıklı dijital toplumlar ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Üniversite öğrencileri, dijital vatandaşlığın alt boyutlarından dijital iletişim, dijital güvenlik ve dijital ticaret boyutlarında bazı bilgiler sahiplerken diğer alt boyutlar hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler. Uzmanlarla yapılan görüşmelerde de uzmanlar dijital vatandaşlığın dokuz boyutunu ele alan bir öğretim programının olmamasını alandaki eksikliklerden biri olarak görmektedirler. Sincar (2011) 17 öğretmen adayı ile görüşerek dijital vatandaşlığa yönelik davranışlarını belirlemeye çalışmıştır. Bu çalışmadaki bulguya benzer olarak öğrencilerin iletişim ve okuryazarlık alanında yeterli bilgiye sahip olduğunu dijital vatandaşlığın diğer 7 boyutunda yeterli

bilgiye sahip olmadıklarını belirlemiştir. Chong ve Pao (2021) öğretmenlerin dijital vatandaşlıkla ilgili dijital hukuk, ticaret ve güvenlik alt boyutlarını daha çok öğretme eğiliminde olduklarını belirlemişlerdir. Bu çalışmalar araştırmayı destekler niteliktedir. Katılımcılar teknolojilerin hayatlarını kolaylaştırdığını buna karşın ise bağımlılık ve asosyalite gibi olumsuz etkileri olduğunu düşünmektedirler. En çok güvenlik ve gizlilik kaygısı taşırlarken saygı kurallarına dikkat etmenin sorumlu davranış için olması gerektiğini savunmaktadırlar. Benzer şekilde uzmanlarda problem çözme, empati, yaratıcılık, aktif katılım ve işbirliği gibi değerlerin öğretim programında yer alması gerektiğini vurgulamışlardır. Lindsey (2015) çalışmasında ihtiyaçları, telif hakkı/adil kullanım, dijital ayak izi/sosyal medya, kabul edilebilir kullanım politikaları ve sorumlu öğrenci davranışları olarak belirlemiş ve dört modülden oluşan bir program tasarlamıştır. Al Zahrani (2015) üniversite öğrencilerinin sanal ortamlarda kendilerine ve başkalarına saygı duyma düzeylerinin yeterli olduğunu vurgulamıştır. Sigrid ve Gustafsson (2017) toplumsal ve kültürel değerlerin dikkate alınarak dijital sorumluluk eğitiminin genç yaşlarda öğrencilere verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu ve bahse konu diğer çalışmalarda da belirtildiği gibi dijital vatandaşlığın alt boyutları ile ilgili eksikliklerin giderilebileceği bir program, dijital ortamları, sağlıklı, güvenli, hukuk ve etik kurallar çerçevesinde kullanacak bilinçli dijital vatandaşlar yetiştirme adına önemlidir.

İhtiyaç belirleme görüşmelerinde uzmanlar dijital vatandaşlarda bulunması gereken özelliklerden birinin de eleştirel düşünme olduğunu bildirmişlerdir. Özellikle sosyal medya ve internet ortamında yoğun bir bilgi ile karşılaşan öğrencilerin bilginin kaynağını, doğruluğunu ve geçerliğini sorgulamalarının önemli olduğunu söyleyebiliriz. Buckingham (2008) eleştirel yaklaşımı dijital vatandaşlığın temel özelliklerinden biri olarak görmüştür. Choi (2016) dijital vatandaşlık eğitiminde etik, medya ve bilgi okuryazarlığı, katılım ve eleştirel yaklaşım boyutlarının önemini ortaya koymuştur. Choi, Glassman ve Cristol (2017) genç yetişkinlerle yaptıkları çalışmada katılımcıların interneti daha çok eleştirel bakış açısı geliştirmek ve e ticaret için kullandıklarını öne sürmüşlerdir. Benzer bir başka çalışmada Başarmak vd. (2019) lise öğretim programlarının içeriklerini dijital vatandaşlık bağlamında incelemişler ve bilgisayar

dersinde dijital becerilere geniş yer verilirken dijital hak ve sorumluluklar ile eleştirel düşünme becerilerinin kapsamının sınırlı olduğunu tespit etmişlerdir. Uzman görüşlerinde ve alan yazında belirlenen bu eksiklik dijital vatandaşlık öğretim programı için önemli bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dijital vatandaşlık öğretim programına bazı uluslararası düzeyde yapılan çalışmalarda da ihtiyaç olduğu belirlenmiştir. Blaj – Ward ve Winter (2019) üniversite öğrencilerinin teknolojinin içinde büyüdükleri ve sadece adapte oldukları için kendilerini dijital vatandaşlık kavramıyla bağdaştıramadıklarını belirterek farkındalık oluşturacak eğitimin önemine vurgu yapmışlardır. Chong ve Pao (2021) Hong Kong Eğitim Üniversitesinde yaptıkları çalışmada üniversitelerde eğitimin dijital vatandaşlık konusunda güncellenen ihtiyaçları karşılayacak şekilde uyarlanması gerektiğini önermişlerdir. Martin, Gezer ve Wang (2019) öğretmenlerin dijital vatandaşlık bilgi ve uygulamalarına yönelik algılarının düşük olduğunu ve dijital vatandaşlık eğitime ihtiyaç duyduklarını tespit etmişlerdir. June, Suk-Kyung ve Yun-Oug (2020) öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık eğitime ihtiyaç duyduklarını tespit ederek dijital vatandaşlıkla ilgili düzenlenecek bir eğitime katılabileceklerini ifade etmişlerdir. Brandau vd.(2021) Amerika’da gençlerin yarısından fazlasının siber zorbalığa maruz kaldığını belirterek bunu önleyebilmek amacıyla dijital vatandaşlık öğretim programı geliştirmeyi amaçlamışlardır. Araştırmacılar sosyal – duygusal öğrenmeyi ve dijital vatandaşlığı destekleyen programların ihtiyaç olduğunu ortaya koymuşlardır. Capuno vd. (2022) eğitimde dijital vatandaşlık ve anlamı adlı çalışmalarında gençlerin sorumlu dijital vatandaş olmak için dijital vatandaşlığı öğretim programlarına entegre etmeleri gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Türkiye’de dijital vatandaşlık ve alt boyutlarına sosyal bilgiler ve bilgi ve iletişim teknolojileri öğretim programlarında yer verilmiştir. Fakat sosyal bilgiler öğretim programında yer alan öğrenme alanlarının ve kazanımların dijital vatandaşlık ve alt boyutlarını yeterli bir şekilde yansıtmadığı (Aydemir, 2019) bilgi ve iletişim teknolojileri dersi öğretim programında ve ders kitabında yer alan dijital vatandaşlık öğelerinin sayıca yetersiz olduğu belirlenmiştir (Peker Ünal, 2017). Bu çalışmalar ile öğrenci görüşlerinden elde edilen bulgular, öğrencilerin dijital vatandaşlık kavramı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları, öğrencilerin sanal ortamlarda en çok

güvenlik ve siber zorbalığa maruz kalmaktan korktukları dijital vatandaşlığa programlarda daha fazla yer verilmesi hatta ayrı bir ders olarak düzenlemesi bakımlarından örtüşmektedir.

Uzmanlar, dijital vatandaşlığın, anaokulundan başlayıp üniversite de dâhil zorunlu ders olarak koyulması, çalıştay/seminer düzenlenmesi, özgüven, farkındalık oluşturulması ve öğretmenlerin rol model olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Som Vural (2016) okullarda teknolojinin ve internetin kullanımı konusunda öğrencilerin bilinçli dijital vatandaşlar olarak yetiştirilmeleri için eğitime ve öğretmenlere önemli roller düştüğünü açıklamıştır. Kaya ve Kaya (2014) dijital vatandaşlıkla ilgili eğitimlere erken yaşlarda başlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Benzer bir sonuca Altınay Gazi (2016) dijital okuryazarlık becerisinin geliştirilmesinin anaokulundan itibaren başlatılması gerektiğini belirtmiştir. Bu bulgulardan hareketle dijital vatandaşlık becerilerinin anaokulundan itibaren verilmeye başlanması, ilkokullarda uygun derslerle entegre edilerek ortaokuldan itibaren yükseköğretimde dahil ayrı ders olarak verilmesinin bilinçli dijital toplumlar ve vatandaşlar oluşturmak için gerekli olduğuna ulaşılabilir.

Yapılan ihtiyaç analizleri sonucunda tüm dünyada dijital bir dönüşüm yaşandığı buna bağlı olarak vatandaşlığın şeklinin ve ihtiyaçlarının değiştiği değişime ayak uydurabilmek için ise eğitim sistemine önemli görevler düştüğü belirlenmiştir. Bu bağlamda dijital vatandaşlık öğretim programına hem bireysel hem de toplumsal anlamda ihtiyaç duyulduğu ifade edilebilir.

Çalışmada bulgular doğrultusunda şu öneriler getirilebilir;

1-Dijital vatandaşlıkla ilgili lisans öğrencilerinin ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik yeterli çalışmalar varken, ilkokul, ortaokul, lise ve orta yaş ve üstü yetişkinlere yönelik ihtiyaç belirleme çalışmaları oldukça azdır. Bu gruplara yönelik tasarlanacak olan programlar için ihtiyaç belirleme çalışmaları yapılabilir.

2-Öğretmenlerin, sağlıklı dijital toplum için öğretim teknolojilerini kullanması ve öğrenenlere rol model olmaları gerekmektedir. Fakat ulusal alanyazında öğretmenlerin ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik çalışma yoktur. Öğretmenlere yönelik

düzenlenebilecek hizmet içi eğitim için farklı veri toplama araçları kullanarak durum çalışması yöntemi ile ihtiyaç belirleme çalışmaları yapılabilir.

3-Bu çalışmada akademisyen ve üniversite öğrencilerinin görüşleri alınmıştır. Konuyla ilgili farklı gruplara yapılacak çalışmalar için öğretmen, veli, mühendis gibi farklı katılımcıların görüşleri alınarak ihtiyaçların belirlenmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Aldemir, C. & Avşar, M.N. (2020). Pandemi döneminde dijital vatandaşlık uygulamaları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 148-169.
- Altınay Gazi, Z. (2016). Tüm eğitim kademesinin geleceği için dijital vatandaşlığın içselleştirilmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 41(186), 137 – 148.
- Al-Zahrani, A. (2015). Toward digital citizenship: examining factors affecting participation and involvement in the internet society among higher education students. *International Education Studies*, 8(12), 203-217.
- Aydemir, M. (2019). Yenilenen sosyal bilgiler dersi öğretim programının dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından incelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (2), 5-38.
- Aydın, A. (2015). Dijital vatandaşlık. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(1), 142-146.
- Başarmak, U. , Yakar, H. , Güneş, E. & Kuş, Z. (2019). Analysis of digital citizenship subject contents of secondary education curricula. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 10 (1), 26-51. <https://doi.org/10.17569/tojqi.438333>.
- Blaj-Ward, L. & Winter, K., (2019). Engaging students as digital citizens. *Higher Education Research and Development*, 38 (5), 879-892.
- Brandau, M., Dilley, T., Schaumleffel, C. & Himawan, L.(2021). Digital citizenship among appalachian middle schoolers: the common sense digital citizenship curriculum. *Health Education Journal*, 81(2), 157-169. <https://doi.org/10.1177/00178969211056429>
- Buckingham, D. (2008). Defining digital literacy—what do young people need to know about digital media? *Digital literacies: Concepts, policies and practices*, 30, 73-91.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 10.Baskı, Ankara: Pegem A Yayınları.
- Capuno, R., Suson, R., Suladay, D., Arnaiz, V., Villarin, I. & Jungoy, E. (2022). Digital citizenship in education and its implication. *World Journal on Educational*

- Technology: Current Issues*, 14(2), 426-437.
<https://doi.org/10.18844/wjet.v14i2.6952>
- Chmiliar, I. (2010). *Multiple-case designs*. In A. J. Mills, G. Eurepas & E. Wiebe (Eds.), *Encyclopedia of case study research* (pp 582-583). USA: SAGE Publications.
- Choi, M. (2016). A Concept analysis of digital citizenship for democratic citizenship education in the internet age. *Theory & Research in Social Education*, 44(4), 565-607.
- Choi, M., Glassman, M., & Cristol, D. (2017). What it means to be a citizen in the internet age: development of a reliable and valid digital citizenship scale. *Computers & Education*, 107, 100–112.
<https://doi.org/10.1016/j.compedu.2017.01.002>
- Chong, E.K. & Pao, S.S. (2021), Promoting digital citizenship education in junior secondary schools in Hong Kong: Supporting schools in professional development and action research, *Asian Education and Development Studies*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/AEDS-09-2020-0219>
- Eğmir, E & Erdem, C. (2023). *Eğitimde program geliştirme*. Ocak, G., Akkaş Baysal, E & Yurtseven, R. (Ed.), *Program geliştirmede ihtiyaçların belirlenmesi* (s.66-97) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Greenhow, C., & Robelia, B. (2009). Informal learning and identity formation in online social networks. *Learning, Media and Technology*, 34(2), 119–140.
<https://doi.org/10.1080/17439880902923580>
- Görmez, E. (2016) Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık ve alt boyutları hakkındaki görüşleri (Bir durum çalışması). *Turkish Studies*, 11(21): 125 – 144
- Hızmalı, M. (2022). *Üniversite öğrencilerinin dijital veri güvenliği farkındalıklarının dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- June, L., Suk-Kyung, Y., & Yun-Oug, L.(2022). Analysis of the pre-service teachers' needs for digital citizenship and perception of digital citizenship education. *Journal of Digital Convergence*, 20(3), 93–103.
<https://doi.org/10.14400/JDC.2022.20.3.093>

- Kaya, A. & Kaya, B. (2014). Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık algısı. *Journal of Human Sciences*, 11(2), 346-361.
- Lindsey, L.A. (2015). *Preparing teacher candidates for 21st century classrooms: A study of digital citizenship*. Doctoral Thesis, Arizona State University.
- Martin, F., Gezer, T. & Wang, C.(2019) Educators' perceptions of student digital citizenship *Practices, Computers in the Schools*. 36(4), 238-254, DOI: 10.1080/07380569.2019.1674621
- Mossberger, K., Tolbert, C. J. & McNeal, R. S. (2008). *Digital citizenship: The Internet, society, and participation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage Publication.
- Özer, Ü., Albayrak Özer, E. & Kaygısız, N. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlığa ilişkin görüşleri. *International Congress on Education*. 18-21 May. Budapest-Hungary.
- Peker Ünal, D. (2017). Bir öğretim programındaki dijital vatandaşlık öğeleri ve ortaöğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlık öğelerine sahip olma durumları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (2) , 180-195.
- Ribble, M. (2008).Passport to digital citizenship: journey toward appropriate technology use at school and at home. *Learning & Leading with Technology*, 36(4), 14-17.
- Sari, İ. (2019). *Sosyal bilgiler eğitiminde öğretmenlere uygulanan seminer ve öğrencilere yapılan etkinliklerin katkıları bakımından dijital vatandaşlık olgusu*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Sincar, M. (2011). An analysis of prospective teachers' digital citizenship behaviour norms. *International Journal of Cyber Ethics in Education* 1(2), <https://doi.org/10.4018/ijcee.2011040103>
- Sigrid, B. & Gustafsson, E. (2017). *Standard setting in education: methodology of educational measurement and assessment*. Switzerland: Springer International Publishing.

- Solmaz, M. (2020). *Öğretmen adaylarının siber bilgi güvenliği farkındalığı ve dijital vatandaşlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Som Vural, S. (2016). *Üniversite öğrencilerinin bakış açısıyla dijital vatandaşlık göstergelerinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Tan, B. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin internet kullanımına ilişkin görüşlerinin dijital vatandaşlık kapsamında incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Turan, S. & Karasu Avcı, E. (2018). 2018 sosyal bilgiler öğretim programı'nın dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1) , 28-38.
- TÜİK (2021), Türkiye İstatistik Kurumu, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-BilisimTeknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-202](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-BilisimTeknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-202)
- Yıldırım, A., & Simsek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.

SUMMARY

As a result of the rapid development of the internet and technology, digitalization has emerged. Digitalization has led to significant transformations in both individual and societal contexts. With our daily tasks being carried out through digital environments, citizenship has become one of the most obvious areas where this transformation has occurred, and the concept of digital citizenship has emerged.

Digital citizens can be defined as people who read and understand the content in digital environments and direct it to the necessary places, have broadband access and actively use the internet (Mossberger, Tolbert and McNeal, 2008). Digital citizenship education is education in which the skills that learners need to have in the 21st century are given and developed within the framework of ethical rules (Aydın, 2015).

direct it to the necessary places, have broadband access and actively use the internet (Mossberger, Tolbert and McNeal, 2008). Digital citizenship education is education in which the skills that learners need to have in the 21st century are given and developed within the framework of ethical rules (Aydın, 2015).

We can say that the purpose of digital citizenship education is to raise individuals who use their rights in digital life, which has become a necessity today, who know their responsibilities, who can obtain information and manage it by questioning, who can communicate within the framework of ethical and legal rules by taking individual security measures. The absence of a digital citizenship course, and therefore a curriculum, at any level of education in Turkey can be considered as a noticeable problem in digital citizen education. The study sought answers to the following questions:

According to the opinions of experts, is there a need for digital citizenship course at universities ? According to the opinions of the students, is there a need for digital citizenship course at universities?

This study aimed to determine the needs for digital citizenship courses at universities. The study was conducted using the case study method. 8 experts and 13 university students, determined by criterion sampling technique, participated in the study. Data were collected with semi-structured interview forms created by the researchers. Content analysis was used to analyze the data.

During the interviews with the students, it was determined that the students did not have enough knowledge about the concept of digital citizenship. Students consider digital citizenship as consisting of constantly being online and using e-government applications. The same situation is evident in the interviews with experts. Experts stated that there is a lack of knowledge and conceptual confusion among students regarding the concept of digital citizenship. While university students have some knowledge about digital communication, digital security and digital commerce, which are the sub-dimensions of digital citizenship, they do not have sufficient knowledge about other sub-dimensions. Experts stated that digital citizenship should be included as a compulsory course starting from kindergarten and including university, workshops/seminars should be organized, self-confidence and awareness should be created, and teachers should be role models.

have sufficient knowledge about other sub-dimensions. Experts stated that digital citizenship should be included as a compulsory course starting from kindergarten and including university, workshops/seminars should be organized, self-confidence and awareness should be created, and teachers should be role models.

As a result of the needs analysis, it can be stated that there is a digital transformation all over the world, and accordingly, the form and needs of citizenship are changing, and the education system has important duties to keep up with this change. In this context, it can be stated that a digital citizenship curriculum is needed both individually and socially.

ORCID

Akın Karakuyu ORCID 0000-0001-7370-5464

Gürbüz Ocak ORCID 0000-0001-8568-0364

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu alışmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar atışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Komisyonunun 08.04.2022 tarih ve 144 sayılı onayı ile yürütülmüştür.

